

Dilin Yapısı ve Toplumun Yapısı

Çeviren YUSUF ALP

Dil, öteki insana ulaşmak, ona bir bildiri aktarmak ya da ondan bir bildiri almak için insanın sahip olduğu bir araç, hattâ biricik araçtır. Dolayısıyla, dil öteki insanı hem ortaya koyar, hem de varsayar. Toplum dolaysız biçimde, dil ile birlikte verilmiştir. Bütünlüğünü bildirişim göstergelerinin ortak kullanımıyla sürdürür. Dil dolaysız biçimde, toplum ile birlikte verilmiştir. Böylece bu iki kendiliğin, dil ve toplumun, her biri ötekini içerir. Birlikte doğduklarına göre, birlikte incelenebilecekleri, birlikte ortaya çıkarılabilecekleri, hattâ bunun zorunlu olduğu da düşünülebilir. Her ikisi de aynı gereklilikten doğduklarına göre, aralarında değişmez ve kesin bağlaşımlı ilişkileri görülebileceği ve hattâ görülmesi gerektiği de düşünülebilir.

Oysa, yakın zamanda bile, bu ilişkileri tekrar tekrar inceleyenler dil ile toplum arasında gerçekte her ikisinin yapısının birbirine benzediğini gösterecek hiçbir bağıntı olmadığı sonucuna vardılar. Bu hemen görülebilen ve pek iyi bilinen bir şey. Gerçekten, dünyaya bir göz attığımızda, benzer yapıdaki dillerin birbirlerinden çok değişik toplumlarca kullanıldığını görürüz. Bu, ortak dillerin yayılması denilen olayın, yani yapıları parçalanmamış ya da değişmemiş olan farklı toplumların aynı dili benimsemelerinin sonucudur. Buna karşılık, çok ayrı türden dillerin, aynı toplumsal düzeni paylaşan toplumlar içinde yaşayıp geliştikleri de tarihte görülür. Gözlerimizi açıp bu ayrı türden dillerin temelde aynı yapıya sahip toplumlarca, Slav, Fin - Uygur, Germen ya da Romen dillerinin kullanıldığı Avrupa'nın doğu yarısındaki karşılıklı durumlarını görmek yeter.

Tarihî evrimi göz önüne alırsak, toplum ile dilin evrimlerinin birbirlerinden ayrı olduğu da görülür. Bir dil, en derin toplumsal çalkantılarda bile değişmeden kalır. Rus toplumunun yapısı 1917'den bu yana derinden derine de-

ğişti, söyleyebileceklerimizin en azı bu, oysa Rus dilinin yapısında böyle bir değişimi andıracak hiçbir şey olmadı.

Kaç kez tekrarlanmış olan bu gözlemlerden, toplumun da, toplumun içerdiği kültürün de dilden bağımsız olduğu duygusu doğuyor, dilbilimciler de, antropologlar da, sık sık dile getirmişlerdir bu duyguyu.

Bu gerçeklerin iki yönünü de bilen biri, Sapir, bütün kültür düzeylerinde sonsuz sayıda değişkenlik gösteren karmaşık ve basit dil türlerine raslanabileceğini ve, aynı dili kullandıklarına göre, bu açıdan Platon'la Makedonyalı bir domuz çobanı arasında fark olmadığını ileri sürer. Öyleyse dil ile toplumun eşbiçimli olmadıkları yapılarının birbirine tekabül etmediği, değişkenliklerinin birbirlerinden bağımsız olduğu sonucuna varmak ve bu uyumsuzluğu belirtmekle yetinmek gerekiyor.

Fakat başka yazarlar da, dilin, toplumun aynası olduğunu, toplumsal yapının özelliklerini ve farklılıklarını yansıttığını, hattâ toplumdaki ve toplumun ayrıcalıklı bir anlatım yolu olan kültürdeki değişmelerin en iyi göstergesi olduğunu savunuyorlar bunlar da açık gerçekler. Bu bakış açıları kolay kolay uzlaştırılmaz. Ne olursa olsun, sorunun hiç de basit olmadığını gösteriyorlar (gerçekten de toplum içinde dilin yeri sorunu, temel bir sorundur). Bugüne kadar tartışıldığı biçimiyle sorunun bizi bir çözüme yaklaştırmadığını da gösteriyorlar.

Gerçekte, karmaşıklıklarının incelenmesinde daha bir sonuca ulaşılmamış dev kavramlarla, toplum ve dil ile karşı karşıyayız. Bu iki kendilik arasında, şu toplumsal yapıya şu dilsel yapının denk düştüğünü gösterecek tek yönlü bağıntılar aramak düşüncesi, olayları çok basit bir biçimde ele alan bir bakış açısını açığa vurur. Bunlar elbette eşbiçimli büyüklükler değildir, bu onları ayıran yapısal ör-

gütlenmelerindeki farklılıklarında da görülür.

Dil yapısının temeli, ayırıcı birimlerden oluşur. Bu birimler şu niteliklerle tanımlanır: ayırıcıdır, sayıları sınırlıdır, birbirleriyle değişik düzenlenişlere girerler, aralarında bir hiyerarşi vardır.

Toplumun yapısı bu şemaya indirgenemez; ikili bir niteliğe sahiptir. Bir yanda, akrabalık sistemi denilen, bağıntılar sistemi, öte yanda, ise bir bölümlenmeler sistemi olan başka bir bağıntılar sistemi vardır: üretim işlevlerinin düzenlediği toplumsal sınıflar sistemi. Bireyler de, bireylerden oluşan farklı topluluklar da, dilinkileri andıran birim ve birim topluluklarına yerleştirilemezler. Çoğu zaman aileden toplumsal birim diye söz edilir. Bu bir eğretilenmedir, olguların temelini gizlememesi gerekir. Toplum bu türden bir birimler toplulaşması, aileler toplulaşması değildir ve aile topluluklarının dildeki anlamlı birimler toplulaşması ile en ufak bir benzerlikleri yoktur.

Öyleyse toplumun oluşturucu öğeleri ile dilin oluşturucu öğeleri arasında yapı açısından da, nitelik açısından da bir uyarlık bulunmadığını belirtmek gerekir. Fakat gerçekte bu biraz basit bir bakış açıdır, aşılması gerekir. Dil kavramıyla toplum kavramı karşılaştırılmaya kalkışıldığında, bu kavramların içermelerinin (ima ettiklerinin) bilincine varmak gerekir. Böylece, dil terimi ile toplum teriminin iki anlamının birbirine karıştırıldığını belirtmek ve bunu düzeltmek gerekir.

Bir yanda, ampirik, tarihî veri olarak toplum var: Çin toplumundan, Fransız toplumundan, Asur toplumundan söz edilir. Öte yanda ise, insanların varoluşunun ilk koşulu ve temeli olan, insan toplulukları biçiminde toplum var. Aynı şekilde, tarihî, ampirik dil olarak, Çin dili, Fransızca dili, Asur dili olarak dil ile, anlamlı biçimler sistemi ve bu bildirişimin ilk koşulu olan dil arasında bir ayırım yapmak gerekir.

Bu ilk ayırımla, kendiliklerin her birinde iki düzey: tarihî ve temel düzeyler, birbirinden ayrılır. Bu durumda, dil ile toplum arasında bulunabilecek bağıntılar sorununun her iki düzeyde de ortaya çıktığı ve ancak iki ayrı çözüm gerektirdiği görülür. Tarihî bir dil ile tarihî bir toplum arasında, gereklilik biçiminde bir bağıntı ilişkisi kurulamayacağını gördük, ama temel düzeyde, birtakım benzeşimler kolayca görülebilir. Kimi özellikler, bu düzey-

de, ama yalnız bu düzeyde, dil ve toplum için ortaktır. Dil ve toplum, insanlar için bilinçsiz gerçekliklerdir, her ikisi de doğayı, deyim yerindeyse doğal ortamı ve doğal anlatımı belirler, bunlar başka türlü tasarlanamaz, yoklukları düşünülemez. Her ikisi de her zaman için geçmişin bir mirasıdır ve bu temel düzeyde, dilin işleyişinde ve toplumun pratiğinde, ne biri, ne de öteki için bir başlangıç tasarlanabilir. Her ikisi de insanların istemiyle değiştirilemez. İnsanların değiştiğini gördükleri şey, değiştirebildikleri şey, tarih içinde gerçekten değiştirdikleri şey kurumlardır, kimi zaman da özel bir toplumun tüm biçimidir, toplu ve bireysel hayatın koşulu ve dayanağı olan toplum ilkesi değildir hiçbir zaman. Aynı şekilde, dilde değişen şey, insanların değiştirebilecekleri şey, sayıları artan, birbirlerinin yerini alan ve her zaman için bilinçli olan adlandırmalardır; dilin temel sistemi değildir hiç bir zaman. Toplumsal etkinliklerin, ihtiyaçların, kavramların sürekli ve gittikçe artan farklılaşması hep yeni adlandırmaları gerekli kılıyorsa, buna karşı dengeyi kuran birleştirici bir gücün de bulunması gerekir. Sınıfların üstünde, özelleşmiş etkinlikler ve toplulukların üstünde, bir bireyler toplulaşmasından bir topluluk oluşturan, üretim ve toplu geçim imkânı sağlayan birleştirici bir güç vardır. Bu güç dildir ve yalnız dildir. Dilin, değişen toplum içinde bir süreklilik, her zaman için farklılaşmış olan etkinlikleri birbirlerine bağlayan bir değişmezlik göstermesi bundandır. Bireysel farklılıklar içinde bir özdeşliktir. Dilin son derece paradoksal olan ikili niteliği, hem bireye oranla içkin, hem de topluma oranla aşkın niteliği, işte bundan ileri gelir. Bu ikilik dilin tüm özelliklerinde ortaya çıkar.

Öyleyse birinin [dilini] analiziyle ötekini [toplumun] analizine ışık tutmak için dil ve toplum ilişkisini nasıl ele alabiliriz? Bu ilişki yapısal bir bağıntı ilişkisi olmayacaktır, çünkü insanların örgütlenmesinin dilin örgütlenmesine benzemediğini gördük. Bu ilişki tipolojik de olmayacaktır, dilin türü ister tek heceli, ister çok-heceli, sessel [tonal] ya da morfolojik olsun, toplumun özgül niteliği üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Bu ilişki, genetik ya da tarihî de olamayacaktır, çünkü birinin doğumunu ötekini doğumuna bağımlı kılmıyoruz. Dil, insan topluluğunun bağrında doğar ve gelişir,

toplum ile aynı süreç aracılığıyla, geçim araçları üretme, doğayı değiştirme ve araçların sayısını artırma çabasıyla kurulur.

Tıpkı toplumun maddî ve düşünsel etkinlikleri içinde farklılaşması gibi, dil de bu toplu çalışma içinde ve bu toplu çalışma ile farklılaşır, etki derecesini yükseltir. Dili burda yalnızca toplumun analizine yarayacak bir araç olarak düşünüyoruz. Bu amaçla, dil ile toplumu göstergebilimsel bir ilişki, yani yorumlayıcının yorumlanana ilişkisi biçiminde, senkroniye yerleştireceğiz. Ve birbirine bağlı şu iki önermede bulunacağız: ilk olarak, dil toplumun yorumlayıcısıdır; ikinci olarak, dil toplumu içine alır.

Dili toplumun yorumlayıcısı olarak gösteren birinci önermenin doğrulanmasını dilin toplumu içine aldığı kesinleşen ikinci önerme sağlar. Doğrulama iki biçimde yapılabilir: ilk olarak, ampirik biçimde, dilin yalıtılabileceği, toplum içinde kullanımıyla ve kültürü oluşturan toplumsal tasarım ve normlarla olan ilişkilerine başvurmaksızın kendi başına betimlenebileceği ve incelenebileceği olgusuyla. Oysa kültürü ve toplumu dilsel anlatımları dışında betimlemek imkânsızdır. Bu anlamda, dil toplumu içine alır, ama toplum dili içine almaz.

İkinci olarak (bu noktaya az sonra yeniden döneceğim), dil, toplum ile birey arasındaki farklılaşmanın zorunlu ve değişmez temelini sağlar. Dilin kendisi diyorum, her zaman ve zorunlu olarak.

Dilin toplumu yorumlamasını ele alalım. Toplum dil içinde ve dil ile anlamlı duruma gelir; toplum dilin en gerçek «yorumlananı»dır.

Yorumlananı her şeyden önce ve tam anlamıyla var etmek ve kavranabilir bir kavrama dönüştürmek olan bu yorumlayıcı rolünü yerine getirebilmesi için, dil, topluma ilişkin iki koşulu yerine getirmelidir. Bu toplum, üretim koşullarıyla tekniğin biçimlendirdiği kurumlaşmış insan doğası olduğuna göre, toplum kimi zaman yavaş, kimi zaman çok hızlı, fakat aralıksız bir evrim geçirmeye ve farklılaşmaya yatkındır. Fakat yorumlayıcı, bir yandan yorumlananda ortaya çıkan değişiklikleri saptayabilecek, belirtebilecek ve hattâ yönlendirebilecek durumda kalırken, bir yandan da aynı kalmak zorundadır. Bu genel bir göstergebilim koşuludur. Koymak istediğim göstergebilim ilkesi şu: iki göstergebilimsel sistem, eğer de-
şik nitelikteyseler, benzeşim koşulu içinde bir arada bulunamazlar; ne karşılıklı olarak birbirlerinin yorumlayıcısı olabilir, ne de birbirleriyle değiştirilebilirler. Toplum karşısında dilin durumu da budur gerçekten; dil teknik koşulların ve toplumsal hayatın yarattığı bütün yenilikleri kapsamı içine alıp adlandırabilir, ama bu değişikliklerin hiçbirinin onun kendi yapısını dolaysız biçimde etkilemez. Savaşların, fetihlerin yarattığı şiddetli değişiklikler bir yana, konuşan insanlar (altı çizilmesi gereken bir koşuldur bu) dilin normal hayat koşulları içinde, kendi iç ihtiyaçlarının getirdiği değişmeyi hiçbir zaman farketmezler, dil sistemi ancak pek yavaş biçimde değişir. Bu değişiklikler, ancak birkaç kuşak sonra geriye bakıldığında, dolayısıyla yalnızca daha eski dil durumlarının tanıklarını koruyan toplumlarda, yani yazısı olan toplumlarda farkedilir.

Dile bu yorumlayıcı durumunu veren nedir? Dil —bilindiği üzere— toplumun tüm üyelerinde ortak olan ve olması gereken bildirişim aracıdır. Dil bir bildirişim aracıysa ve bildirişimin kendisinin aracıysa, bu, anlamsal özelliklerle yüklü olduğu ve kendi yapısı gereği, anlam üreten bir makina gibi işlediği içindir. Burada, sorunun can alıcı noktasında bulunuyoruz. Dil, sınırsız bir biçimde çeşitlilikte bildiri üretimini sağlar. Bir benzeri daha bulunmayan bu özellik, dilin yapısından ileri geliyor: göstergelerden, anlam birimlerinden oluşur dil; göstergelerin sayısı fazladır, ama sınırlıdır; bir izge uyarınca çeşitli düzenlenişlere girerek her türlü hesabı aşacak kadar çok anlatım üretirler; göstergeler gittikçe arttığı ve buna bağlı olarak bu göstergelerin düzenleniş sayısı da arttığı için, anlatımlar gittikçe daha çok artar.

Demek oluyor ki, en derin düzeyde, ayrılmaz iki özelliği var dilin. Anlamlı birimlerden oluşmak niteliğini temellendiren özelliği ile bu göstergeleri anlamlı bir biçimde düzenleyebilen kullanımını kuran özelliği. Bunlar, birbirlerinden ayrı tutulması gereken, iki değişik analiz isteyen ve özel iki yapı içinde olan iki özelliktir. Üçüncü bir özellik, bu iki özellik arasındaki bağı kurar. Bir yanda anlamlı birimlerin, öbür yanda bu göstergeleri anlamlı biçimde düzenleme yetisi, bir de **dizimsel** özellik, göstergeleri birbirini izleme kuralına göre ve yalnızca bu biçimde birbirlerine birleştirme özelliği. Şuna inanmak gerekir ki, hiçbir şey

dile indirgenmedikçe anlaşılabilir. Bu nedenle dil, doğayı olduğu kadar deneyi de, yani toplum adı verilen bu doğa ve deney bileşimini de yorumlama, kavramlaştırma ve betimleme aracıdır. Dil, deneyleri göstergelere dönüştürebilme ve kategorilere indirgeme gücüyle kendi öz doğasına varıncaya kadar her türden veriyi nesne olarak ele alabilir. Bir üst-dil vardır, ama üst-toplum yoktur.

Dil, toplumu her yandan sarar ve onu kavramsal aygıtı içine alır, fakat aynı zamanda da, ayrı bir güç gereğince, toplumsal anlamcılık denilebilecek olan şeyi de temellendirerek topluma biçim verir. Dilin en çok bu bölümü incelendi. Bu bölüm, tümüyle değilse de özellikle, adlandırmalara, kelime olaylarına dayanır. Kelime dağılımı burda, kültür ve toplum tarihçilerine, bol bol başvurulmuş, bereketli bir kaynak sağlar. Kelime dağılımı, toplumsal örgütlenmenin aşama ve biçimlere ilişkin, siyasal düzenden ilişkili, aynı anda ya da birbirini ardından kullanılan üretim tarzlarına, v.b. ilişkin yerli doldurulmaz tanıklıklar saklar kendinde. Değişmez, sürekli biçimde yenilenen, genişleyen dil ile toplum bağıntısının en iyi incelenen yanı olduğundan, bunun üzerinde fazla durmaya çağırız. Burada, bu anlam yetisinin birkaç özelliğini ortaya çıkarmakla yetineceğiz.

Bu açıdan dilin sağladığı tanıklıklar, ancak birbirlerine ve göndermelerine bağlandıkları zaman tüm değerlerini kazanırlar. Burada karmaşık bir mekanizmayla karşı karşıyayız, sağladığı sonuçları özenle yorumlamamız gerekir. Toplumun belirli bir çağdaki durumu kullandığı adlandırmalarda yansımaz her zaman. Çünkü, göndermeler, belirtilen gerçekler değiştikten sonra da adlandırmalar yaşamaya devam eder. Bu sık rastlanan ve sürekli olarak doğrulanan bir olaydır ve bunun en iyi örnekleri şu anda sık sık kullandığımız «toplum» ve «dil» terimleri. Bu iki terimin her biri için gösterilebilecek gösterilenlerin çeşitliliği, aynı zamanda biçimleri nasıl kullanmamız gerektiğinin bir tanığı ve bir koşuludur. Çok-anlamlılık denilen olgu, dilin pek çok sayıdaki çeşitli türleri, değişmez bir terim ile **kendi üzerine alması** ve böylece anlamın değişmezliği içinde gösterilenin değişimini kabul etme yetisinin sonucudur.

Üçüncü olarak, biraz değişik, fakat bugün üzerinde özel olarak durmak gereken bir olgu-

yu ele alalım: herkes kendinden kalkarak konuşur. Her konuşucu için, konuşma konuşucunun kendinden doğar ve konuşucunun kendine döner, herkes öteki ya da ötekiler karşısında kendini özne olarak belirler. Buna karşın ve belkide bu nedenle, her bireyde en derin kendinin [bireyin] indirgenmez doğuşu olan dil aynı zamanda da birey-üstü ve topluluğun tümüyle aynı genişliğe sahip bir gerçekliktir. Bireysel konuşma üretimi ile birey-üstü, nesnelleştirilebilir gerçeklik olarak dilin birbirlerine tekabül etmesi, toplum karşısında dilin paradoksal durumunu temellendirir. Gerçekten dil, konuşucuya sözü kullanma imkânı veren temel biçimsel yapıyı sağlar. Söylemin öznel ve göndergesel olmak üzere çifte işleyişine imkân veren dilsel aracı sağlar: bu «ben» ile «ben-olmayan» arasındaki vazgeçilmez ayırmadır ve bütün dillerde, bütün toplumlarda, bütün çağlarda her zaman geçerlidir. Bunu da, dilde yer alan ve yalnızca bu işe yarayan özel belirtirler, dilbilgisinde adını verdiğimiz öğeler sağlar: ikili bir karşıtlık oluşturan, «ben» ve «sen» karşıtlığı ile «ben/sen» sistemi ve «o» karşıtlığı.

İlk karşıtlık, «ben-sen» karşıtlığı, bütünüyle insanlar-arası olan kişisel bir kısa söylem yapısıdır. Bu karşıtlığın insan ortamı dışında kullanılmasına izin veren şiiresel ya da dilsel tek bir özel izge vardır.

İkinci karşıtlık, kişiyi kişi-olmayan'ın karşısına koyan «ben-sen»/«o» karşıtlığı, gönderi işlemini gerçekleştirir ve konuşmanın kendisi dışında bir şey üzerine, dünya üzerine konuşma olması imkânını temellendirir. Dilin çifte bağıntılar sistemi buna dayanır.

Burda dilin, daha önce kısaca analiz ettiğim öbür iki biçimlenmesine ek olarak bir üçüncü biçimlenme ortaya çıkıyor; konuşan'ın kendi söylemi içine yerleşmesi, toplumdaki kişiyi katılan-kışı olarak ortaya koyan ve bildirim kiplerini belirleyen, zaman ve mekân bağıntılarının karmaşık ağını seren pragmatik düşünce.

Bu kez insan, topluma ve doğaya göre yer alır, onlara katılır, zorunlu olarak bir sınıfta yer alır; ister otorite sınıfı, ister üretim sınıfı olsun. Burada dil, gerçekten bir insan pratiği olarak ele alınmakta, insan toplulukları ya da sınıflarının dili özel biçimde kullanmalarını ve bunun sonucunda ortak dil içinde oluşan farklılaşmaları ortaya koymakta.

Bu olguyu, ya da sınıfların kendine maletmeleri olarak betimleyebilirim. Her toplumsal sınıf genel terimleri kendine maleder, özgül gösterilenler verir onlara ve böylece onları kendi çıkar küresine uyarlar ve çoklukla onları yeni türetmelerin temeli yapar. Yeni değerlerle yüklü olan bu terimlerse ortak dile girer ve sözlüksel farklılaşmalar yaratırlar. Kendi gösterilenlerini kendi içlerinde taşıyan, görece bileşik özel bir evren oluşturan birkaç özelleşmiş kelime dağılımını inceleyerek bu süreci de gözden geçirebiliriz. Bu, örneğin —fakat bu örneği geliştirmek için zamanım yok burda— Romalı papazların «kutsal»la ilgili kelime dağılımları gibi kimi özgül sınıfsal kelime dağılımlarının analizi olabilir. İçinde hem özgül terimlerin tüm bir dizelgesinin (fihristinin), hem de bu dizelgeyi düzenlemenin özgül biçimlerinin, özel bir üslubun, kısacası ortak dile yeni değerler, kavramlar yükleyerek onu kendine maletme özelliklerinin görülebileceği yeterince zengin bir kelime dağılımını, kolayca analiz edilebilecek bir dili özellikle seçiyorum. Böylece, küçük boyutlu bir örnek üzerinde, toplum içinde dilin rolü kolayca görülebilir, çünkü bu dil kendi evrenlerini en üstün evren kabul eden kimi uzmanlaşmış meslek topluluklarının anlatımıdır. Dili topluma bağlayan değişik türden bağıntıları, toplumu ve dili, biri aracılığıyla ötekini aydınlatabilen bağıntıları birbirlerinden ayırarak dilin toplumsal yapı ve işlevlerin yorumlayıcısı, göstergesi olmasına imkân veren mekanizmayla ilgilendik çoklukla. Bunun ötesinde, toplumsal etkinliğin temel ilkeleriyle dilin derin yapıları, işleyişi arasında daha az belirgin benzerlikler vardır. Bunlar, verimli kılınmak için teorinin daha da geliştirilmesini gerektiren kaba karşılaştırmalar, geniş benzetmelerdir. Fakat gene de sağlam, gerekli olduklarına inanıyorum. Burada üç kavramı belirterek ilk yaklaşımda bulunabilirim.

Dil, toplum içinde üretici bir sistem olarak ele alınabilir: bir anlam düzenlenmesi olan kendi düzenlenmesi: böylece bu düzenlenmenin koşullarını belirleyen izge aracılığıyla anlam üretir. Yayılma ve dönüşüme ilişkin birkaç biçimsel kural aracılığıyla durmadan bildirimler de üretir; yani oluşum şemaları yaratır; bildirişim çevrimine giren dilsel nesnelere yara-

* Problèmes de Linguistique Générale-II, Paris, Gallimord, 1974.

tır. «Bildirişim», dolaşım ve ortak kılma olarak anlaşılmalıdır.

Burda, iktisat alanında, Saussure de iktisada özgü kimi kavramlar ile dilsel bildirişim süreci içinde ilk olarak temellerini attığı, dile getirdiği, düzenlediği kavramlar arasında bir benzerlik bulunduğunu belirtmişti. Dil gibi iktisadın da bir **değerler** sistemi olduğunu söylemişti: değerler, işte temel bir terim daha. Geniş düşüncelere yol açacak bir benzerliktir bu, ama biz bu benzerliği değere bağlı olan üçüncü bir kavrama, dizisel değişimle özdeşlenebilen **değişim** kavramına kadar genişletebiliriz. Dilin dizisel ekseni dizimsel eksene oranla, bir terimin yerine bir başkasının, dizimsel bir kullanım değeri olduğu ölçüde bir işlevin yerine bir başkasını koyma imkânı ile belirlenen ekseni olduğu bilinir. Burada, iktisattaki değerlerin özelliklerinin pek yakınında bulunuyoruz. Her iki yanda da, bir değer sözkonusu olduğu ve bu bağıntı iki terimin de bütünüyle ayrı nitelikte ve saymaca bir ilişkiyle bağlı olduğu için, Saussure ücret-emek ilişkisiyle gösteren-gösterilen ilişkisini karşılaştırmıştı. En iyi örneğin bu olduğundan ve ücret-emek, ücret-fiyat ilişkisinin gösteren-gösterilen ilişkisiyle kesinlikle benzeştiğinden emin değilim. Fakat burda, bu özel örnekten çok, bundan çıkan, dilde ve toplumda ortak olan kimi kavramları uygulama biçimine ilişkin karşılaştırma ve bakış ilkesi sözkonusu.

Dili ve toplumu yan yana koyan geleneksel çerçeveyi aşmak için, düşünceye gerekli olan aracı daha şimdiden sağlayan bu üç kavramı ilerde işlemek amacıyla koymak da yeterli.

Bu geniş konunun tartışılmasına temel ayrımlar getirilmesinin ve dil ile toplum arasında hem mantıkî, hem de işlevsel olacak ilişkiler koymanın gerek ve imkânını göstermeyi denedim kısaca: yetileri ve anlamlı ilişkilerini düşünerek mantıkî, her biri kendi niteliğine uygun üretici sistemler olarak ele alınabilecekleri için, işlevsel ilişkiler. Böylece yüzeysel uyumsuzlukların altından derin benzerlikler çıkabilir. İşleyişlerinin ortak yanları toplumsal pratikte olduğu gibi, dilin kullanımında da insanlar-arası bu bildirişim bağıntısında bulunacaktır. Çünkü insan, dilin kendisinde temellendiği çifte doğa içinde, hâlâ ve gittikçe daha çok aranması gereken bir nesnedir.*